

SSUK Asli Üyeler

- Çocuk Göğüs Hastalıkları Derneği
- Çocuk Solunum Yolu Hastalıkları ve Kistik Fibrozis Derneği
- Dikkat Çocuk Var Derneği
- Genç Birikim Derneği
- Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER)
- Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi (KİGEM)
- Milli Pediatri Derneği
- Pratisyen Hekimlik Derneği
- Sağlık Enstitüsü Derneği (SED)
- Temiz Nefes Sigarasız Yaşam Derneği
- Tıp Hukuku Derneği
- Turizm Çevre ve Kent Gazetecileri Derneği (TURCEV)
- Türkiye Otel Lokanta Dinlenme Yerleri İşçileri Sendikası (TOLEYİS)
- Tüketici Hakları Derneği
- Türkiye Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği (TAHUD)
- Türk Akciğer Kanseri Derneği
- Türk Diş Hekimleri Birliği
- Türk Geriatri Derneği
- Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu
- Türk Kardiyoloji Derneği
- Türk KBB-BBC Derneği
- Türk KBB-BBC Vakfı
- Türk Neonatoloji Derneği
- Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği (TÜSAD)
- Türk Tabipleri Birliği
- Türk Toraks Derneği
- Türk-İş
- Türkiye Yeşilay Cemiyeti

Genel Merkez

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi
GMK Bulvarı Şehit Daniş Tunalıgil Sk. No:2 Kat 4
Maltepe 06571 Ankara

Tel: 0312 231 3179
Faks: 0312 231 1952 / 53
gpe@ttb.org.tr - info@ssuk.org.tr

9 ŞUBAT SİĞARAYI BIRAKMA GÜNÜ NEDENİYLE BASIN AÇIKLAMASI

ULUSAL TÜTÜN KONTROLÜ EYLEM PLANI HEDEFLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME

Ülkemizde her yıl 9 Şubat Sigarayı Bırakma Gününde çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Sigarayı bırakmak bireyler açısından bir bağımlılıktan kurtulma meselesidir, ancak, toplumsal zeminde düşünüldüğünde bütünlüklü tütün kontrolü basamaklarının tamamının süreklilik içinde uygulanabilmesiyle istenilen hedeflere daha kolay ulaşmak mümkündür. **Dolayısıyla, Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi (SSUK) olarak bu yıl da her yıl olduğu gibi tütün kullanan her bireyi bu davranışlarından vazgeçmeye şiddetle davet ederken, konuya bütünlüklü bakma çabamızın bir ürünü olan değerlendirmelerimizi sizlerle paylaşmak istiyoruz.**

Dünyada 2005 yılında Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle tütün kontrolü de içinde küresel umuda yer veren yeni bir dönemece girmiştir. Bu dönüşüm, Türkiye'nin de içinde olduğu Sözleşme'ye taraf olan ülkeler açısından da yeniden yapılanma, tütün kontrolü politikalarını yeniden gözden geçirme ve gelişme anlamı taşımıştır. Örneğin, ülkemizde bu gelişmeler 2008 yılında revize edilen 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun, 2008-2012 Ulusal Tütün Kontrolü Eylem Planı (UTKP)'nin çıkarılmış olması bu bağlamda akılda yer eden son derece olumlu gelişmeler olmuştur. O zamandan bu zamana kadar yapılan olumlu gelişmeler kamusal otoritenin çabalarının yanı sıra, akademik ve savunuculuk faaliyetlerinin eşgüdüm içinde yürütüldüğü sivil toplum örgütü desteğinin bir sonucu olarak topluma yansımış, toplumdan da bu çağrıya olumlu yanıt verilmiştir. Dolayısıyla, Kanun sonrasında toplumda sigara içen ve içmeyen bireylerin birlikte tütün kontrolüne destek verdiği bir dönemi ülkemiz yaşamıştır.

Türkiye'de, 2008-2012 Eylem Planı'nın süresinin dolmasının ardından tütün kontrolünde çalışmaların yavaşladığı bir dönem yaşanmıştır. Örneğin; 2015 yılına dek Eylem Planı revize edilememiş, 2012 yılı Eylem Planı'nda yer alan ödevlerin yapılıp yapılmadığına dair kamuoyu yeterince bilgilendirilememiştir. Eylem Planı özelinde bakıldığında ise aşağıdaki kimi aksaklıklar öne çıkmıştır:

İki bin sekiz yılında yayımlanan UTKP'de programın temel hedefinin, "2010 yılına kadar ülkemizde 15 yaş üzerinde sigara içmeyenlerin sıklığını %80'in üzerine çıkarmak, 15 yaş altında ise %100 yakın olmasını sağlamak" olduğu belirtilmiştir. 2012 yılı Küresel Yetişkin Tütün Araştırması'nın sonuçlarına göre, 15 yaş üzerinde sigara içenlerin yüzdesinin 27,1 olduğu ve ülke genelinde tütün ürünü tüketenlerin sayısının 14,8 milyon olduğu saptanmıştır. Tütün kullanım sıklığında azalma olumlu bir gelişme olmakla birlikte, 2012 yılı itibarıyla belirlenen tüketim oranları açısından belirlenen hedeflere ulaşılamadığı görülmektedir. Ayrıca, 15 yaş altında kullanım sıklığının hedeflere uygun olmadığı ve önümüzdeki yıllarda 15 yaş üzerinde sağlanan "kısmi" iyileşmelerin de gerileyeceği öngörülmektedir.

Öte yandan, 2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda "Erişkinler (15 yaş ve üstü) arasında her gün tütün mamulü kullanma oranının %19'a düşürülmesi" hedef olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin bu hedefe ulaşabilmesi için eylem planlarının uygulanmasına ilişkin daha gerçekçi çalışmalar yapılması, eylem planları arasında zaman açısından boşluk bırakılmaması gerekir. Oysa UTKP'nin 2013 ve 2014 yılları için 04.06.2014 tarihinde Ankara'da Sağlık Bakanlığı tarafından kamuoyuna tanıtımı yapılan Eylem Planı'nın içeriğine ancak Ocak 2015 tarihinde ulaşılabilmektedir.

"Kapalı alanlarda denetim ve yaptırımların uygulanması"

Kapalı alanlarda denetim çalışmaları, 2008 yılında oldukça etkili olduğu düşünülen hızını ve etkisini yitirmiş ve ülke genelinde ihlaller artmıştır. 2014 yılı sigara tüketiminin bir önceki yıla göre yaklaşık 3 milyar adet artarak 94,5 milyar adet olarak gerçekleşmesi, kapalı alanlarda denetim zayıflığının yanı sıra tüketimle ilgili ihlallerin arttığına ilişkin iddiaları kuvvetlendirmektedir.

4207 sayılı Kanun'un 5. maddesinin 16. hükmü gereği, kapalı mekânlarda tütün ürünleri tüketilmesine göz yuman işletmelere bir yıl içinde üçüncü tekerrürden sonra mahalli mülki amirlerce verilen kapatma kararlarının özellikle büyük kentlerde ilgili belediye başkanlıkları tarafından uygulanmadığına veya uygulanıyormuş gibi kapama/açma belgeleri düzenlendiğine dair bilgi ve belgeler bulunmaktadır.

Türkiye genelinde on binlerce nargile sunumu yapılan mekân olmasına rağmen, ruhsatlı işyeri sayısı halen 1.000'i bulmamıştır. Hatta pek çok yerde ruhsat verilen bazı işyerlerinin açık alanı olmadığına dair tespitler olduğu, ancak bu mekânların faaliyetlerini büyük bir rahatlıkla sürdürdüğü bilinmektedir.

"Reklam, Promosyon ve Sponsorluk"

Tütün endüstrisinin reklam, tanıtım, promosyon ve sponsorluk çalışmaları değişik yöntemlerle sürmektedir. Son zamanlarda şirket araçlarında, özel ve lüks araçlarda, otomatik sigara makineleri, tadım testleri gibi yollarla firmaların ve ürünlerinin reklam ve tanıtımının yapılması artmıştır. Toptan ve perakende satıcılara ise ürün satış hacmine göre promosyon uygulanmaktadır.

Türkiye'de sponsorluk faaliyetleri konusunda tütün endüstrisi tarafından itiraf edilmesine ve bu kapsamda somut ihlaller ve kanıtlar olmasına rağmen bugüne değin ilgili kamu otoritesi tarafından yaptırım uygulanmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, tütün ürünleriyle ilgili "marka esnetme ve paylaşımı" konusunda aleni ihlallere rağmen yaptırım uygulanmadığı bilinmektedir.

Tütün endüstrisine ait araçlarla 4207 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 3. fıkrası kapsamında yapılan reklam ve tanıtım ihlalleriyle ilgili mahkeme sonuçları genelde kamu idaresinin aleyhine sonuçlanmaktadır. Konunun hukuki yönden tetkikiyle birlikte gerekli mevzuat değişikliğinin acilen yapılması gerekmektedir.

Tütün ürünleri paket ve grupmanlarında yer alan birleşik uyarıların kolilerde de yer almasının sağlanması gerekmektedir. Bu koliler, kargo hizmetlerinde ve çöp kutusu olarak kullanıldığından kolaylıkla reklam ve tanıtım aracına dönüşebilmektedir.

"Ürün Kontrolü ve Tüketicinin Bilgilendirilmesi"

4733 sayılı Kanun hükmü olmasına ve Eylem Planı'nda hedef olarak belirlenip stratejiler arasında yer verilmesine rağmen "akredite laboratuvar" kurulmamıştır. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi'nin (TKÇS) 9. ve 10. Maddeleri ile Rehber İlkeler'de yer alan hususlar bu konudaki gerekliliği açıkça ortaya koymaktadır.

"Fiyat ve Vergilendirme"

"Sigara vergi yükünü 2012 yılına kadar %80'in üzerine çıkarmak" şeklinde belirlenen hedefin rakamsal olarak gerçekleşmesine rağmen, bu hedefin amaca ve pratiğe uygun olmadığı zamanla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sigarada vergi yükü halen %80'in üzerine çıkmasına ve resmi sigara satışlarının 2008 yılına göre azalmasına rağmen tütün endüstrisinin Türkiye'de en çok kâr eden sektör olduğu bilinmektedir.

Avrupa Birliği müzakerelerinde tütün endüstrisinin baskısı ve talebiyle "Fiyatlandırma ve Vergilendirme" başlıklı 16. Fesil kapsamında hayata geçirilen uygulamaların tütün ürünlerinde vergilendirme ve fiyatlandırma politikalarını etkisiz hale getirdiği görülmektedir. Çünkü bu çerçevede ithal edilen tütün çeşitlerinden 3 dolar/kg alınan Tütün Fonu, 2010 yılından bu yana sıfırlanmış ya da azaltılmıştır. Ancak Tütün Fonu'nun sıfırlanması ve/veya azaltılması sonucunda;

- Birim sigara maliyeti düşmekte,
- Düşük maliyetler dolayısıyla Türkiye sigara üretim ve ticaret merkezi olmakta,
- Azalan maliyetlerin etkisiyle yapılan fiyat indirimleri toplam tüketimi körüklemekte,
- Tütün kontrolü politikalarına ters fiyat indirimleri devletin vergi gelirlerini azaltmakta,
- Tütün ithalatı artmakta,
- Yerli tütün kullanımı düşmekte,
- Tütün üreticisi olan çiftçiler de tütün şirketlerinin aksine zarar görmektedirler.

Tüm bu politikaların sonucunda tütün endüstrisi son 5 yıldır azalma eğilimindeki yurtiçi sigara tüketimine rağmen, özellikle Tütün Fonu'ndan sağladığı avantajlarla kârlılığını sürdürmektedir.

Önümüzdeki dönemde puro ve sigarilloya %40 oranında uygulanan Özel Tüketim Vergisi'nin (ÖTV) diğer tütün ürünleri ile eşitlenmesi, tüm tütün ürünlerine perakende satış fiyatının en az %70'ini oluşturacak şekilde ÖTV uygulanması ve tütün ürünlerindeki fiyat artışının enflasyon oranının üzerinde olmasının sağlanması hedeflenmelidir.

“Yasadışı Ticaretle Mücadele”

Tütün endüstrisi, yurtiçi satışlarda daralan pazar payını, vergilendirme ve maliyet avantajlarıyla ürettiği sigaraları çevre ve yakın ülkelere ihraç ederek telafi etmektedir. Çevre ve yakın ülkelere ihraç edilen sigaraların bir kısmının yurtdışına çıkmadan ya da çıktıktan sonra organize suç örgütleri tarafından tekrar yurda sokularak düşük fiyatlarla piyasaya sunulduğu bilinmektedir.

“Tütün Üretimi ve Alternatif Politikalar”

Türkiye’de tütün üretimi 2006 yılından bu yana 100 milyon kilogramın altında olup, 2014 yılı ürünü ise 70 milyon kg civarında gerçekleşecektir. Güney, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde üretilen ve sarma sigaralarda kullanılan kayıt dışı tütün üretiminin 10-15 milyon kg olduğu tahmin edilmektedir. Kayıt dışı üretim miktarının tespiti, izlemi ve azaltılması konusunda kamunun ilgili birimlerinin çalışmaları yeterli ve başarılı değildir.

Türkiye’nin tütün ihracatı üretime bağlı olarak değişmekte olup 2014 yılı ihracatı yaklaşık rakamlarla 525 milyon dolar karşılığında 69 milyon kilogram civarındadır. Tütün ithalatı ise son beş yıldır miktar ve bedel olarak tütün ihracatından fazladır. 1988 yılından itibaren Türkiye’de üretilmeye başlanan Amerikan blend sigaralar için 610 ton ile başlayan tütün ithalatının, 2014 yılı itibarıyla rekor kırarak 90 milyon kg karşılığı olarak 550 milyon doları aşması beklenmektedir.

İthal edilen tütünlerden Tütün Fonu adı altında kesilen 3 dolar/kg tutar; 2010 yılından bu yana “şişirilmiş tütün” ve “şişirilmiş damar” ile “homojenize tütün” de sıfırlanmış; yaprak tütünde ise 2010 yılından itibaren her yıl kademeli azaltılarak 01.01.2015 tarihinden itibaren 0,9 dolar/kg olarak belirlenmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak Türkiye’de yerleşik sigara üreticisi firmalar, ülke topraklarında yetişen tütünleri 2003 yılında %42,07 oranında kullanırken, bu oran 2009 yılında TEKEL’in sigara biriminin özelleştirilmesinden sonra hızla azalarak 2013 yılı itibarıyla %15,82’ye düşmüştür.

Çokuluslu tütün şirketleri Tütün Fonu üzerinden sağlanan avantajların yanı sıra Hatay ve Adıyaman illerinde ucuz işgücü ve düşük ortalama fiyatlarla tedarik edilen tütünlerin kullanımı ile azaltılan hammadde maliyeti sayesinde -artan vergilere rağmen- kârlılıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Ancak diğer yandan 2002 yılında 405.882 olan tütün üreticisi sayısı, TEKEL’in 2010 yılından itibaren ekici tütün piyasasından çekilmesiyle 2014 yılı itibarıyla 65.000’lere gerilemiştir.

Bununla birlikte 2002 yılında tütün üretimi ile alım-satımında sözleşmeli sisteme geçilmiş, “destekleme” kaldırılmış ve bu sayede örgütsüz tütün üreticileri, aralarında çokuluslu tütün şirketlerinin de yer aldığı güçlü küresel yapılarla tek başlarına karşı karşıya kalmıştır. Tütün bazlı üretici birliği ise sadece üç yerde (Denizli-Tavas-Kale-Beyağaç, Samsun-Bafra ve Bitlis-Merkez) kurulabilmiştir.

Hammaddenin tedariki ilgili 2002 yılından bu yana 4733 sayılı Kanun kapsamında uygulanan “sözleşmeli üretim ve alım modeli” çiftçileri tütün endüstrisinin emrinde çalışan modern köleler haline dönüştürmüş, TEKEL’in olmadığı ve açık artırma sisteminin uygulanmadığı piyasa şartlarında tüm egemenlik çokuluslu sigara şirketlerine geçmiştir. Bu aşamada 2012 yılı ürününde Türkiye genelinde 11,59 TL olan ortalama fiyatın 2013 yılı ürününde 10,97 TL’ye düştüğü unutulmamalıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun “Yabancı Kontrollü Girişim İstatistikleri-2012” verilerine göre, Türkiye’de tütün ürünleri sanayisinin yaklaşık %90’ı “yabancı” kontrolüne geçmiştir. Bir başka ifadeyle, Türkiye’de “yabancı” kontrolünün en yüksek olduğu imalat sektörü tütün ürünleri sanayisi olmuştur.

“Tütün Üretiminden Vazgeçip Alternatif Ürün Yetiştiren Üreticilerin Desteklenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ve bu kararın uygulanmasına ilişkin tebliğler doğrultusunda dokuz ilde (Adıyaman, Batman, Bitlis, Burdur, Diyarbakır, Hatay, Mardin, Muş ve Trabzon) tütün üretiminden vazgeçip alternatif ürün yetiştirmek üzere üç yıl süreli tütüne alternatif ürün desteği için toplam 116 Milyon TL kaynak ayrılmıştır. 2009, 2010 ve 2011 yıllarında sayılan illerde üç yıl uygulanan proje kapsamında 105.175 tütün üreticisinin faydalanması gerekirken, projeden sadece 39.458 üretici yararlanmış ve proje için ayrılan 116 milyon TL kaynağın ancak 18.884.241 TL’siyle destek ödemesi yapılmıştır.

Çin dışında neredeyse tüm ülkelerin tütün ve tütün ürünleri piyasalarında egemenlik kuran küresel tütün şirketlerinin TKÇS’nin 17. ve 18.maddelerinin yanı sıra ilgili sözleşmenin 9. ve 10. maddeleri üzerinden salt ticari çıkarları uğruna tütüncülükte söz sahibi ülkelerde tütün kontrolü çalışmalarını itibarsız ve etkisiz hale getirmek için çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de tütüncülüğünün mevcut tablosunun oluşmasında geçmişteki niyet ve gayretleri bilinen çokuluslu tütün şirketlerinin, “*tütüncülük elden gidiyor*” söylemleriyle kendilerini “*tütüncülerin hamisi*” olarak takdim etmeleri esef ve ibret vericidir.

Öte yandan, alternatif tarımsal üretim ve alternatif ekonomik faaliyetlerin belirlenmesinde ülkelerin kendine özgü sosyoekonomik gerçekleri ile tütün kontrolünün ilke ve esaslarını bilimsel temelli politika ve uygulamalarla bağdaştırmak gereği önem kazanmaktadır. Ancak TKÇS’nin ilke ve hükümleri esas alınarak hazırlanan UTKP ve 2008-2012 Eylem Planı’nın “B.3. Tütün Üretimi ve Alternatif Politikalar” alt başlığının amaç ve hedefi kapsamında belirlenen stratejilerinin büyük ölçüde yerine getirilemediği anlaşılmaktadır.

2008 yılında TEKEL’in sigara biriminin özelleştirilmesi, 2010 yılından itibaren de TEKEL’in ekici tütün piyasalarından çekilmesi sonucunda Güney, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaklaşık 105.000 üretici işsizleştiği tütün üretiminden açığa düşmüştür. Bu çiftçilerin önemli bir bölümü 2009-2011 yılları arasında başarısız bir şekilde uygulanan tütün üretimine alternatif ürün projesinden yararlanamadığı gibi, söz konusu projenin 2011 yılından sonra sürdürülmemesi sonucunda yasadışı ticarete konu olan kayıt dışı tütün üretmeye tekrar başlamıştır.

2009-2011 yıllarında üç yıl süre ile uygulanan “tütün üretiminden vazgeçip alternatif ürün yetiştiren üreticilerin desteklenmesi” projesine ilişkin tecrübelerin eksik ve yanlışlarıyla bir değerlendirmeye tabi tutulması ve bu yöndeki desteklerin daha akılcı ve gerçekçi projelerle önümüzdeki yıllarda sürdürülmesi gerekmektedir. Doğru proje ve uygulamaların Güney, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde üretilen kayıt dışı sarmalık tütünün ve bu tütünlerin yasadışı ticaretinin azalmasına katkı sağlayacağı göz önüne alınmalıdır.

“4207 sayılı Kanun’da yapılan ve / veya yapılması gereken değişiklikler”

4207 sayılı Kanun’da 2013 yılında 6487 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle hususi araçların sürücü koltuklarında tütün ürünleri tüketilemeyeceği hükmolunmuştu. Aslında tütün kontrolünün ilke ve esasları ile hukuk tekniğine aykırı olarak yapılan bu düzenleme normalde Karayolları Trafik Kanunu’nda yapılması gerekiyordu. Söz konusu düzenlemenin “husussi araçlarda sürücü koltuğunda oturanlarla 18 yaşını doldurmuş kişilerin bulunması halinde tütün ürünleri tüketilemeyeceği” şekline dönüştürülmesinde, mevzuat hükümleri dikkate alındığında zaruret vardır.

Yeni eylem planında yer alan Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi'nin 5.3 maddesi uygulama mevzuatının ivedilikle çıkarılması gerekmektedir.

4207 sayılı Kanun'da İl Tütün Kontrol Kurulları ve Denetim Ekiplerinin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyecek şekilde düzenlenme yapılması; Kanun'a ait Yönetmeliğin hazırlanması; kesilen idari para cezalarının tütün kontrolü kapsamında yapılacak eğitim ve denetim çalışmalarında kullanılması; tütün kontrolü mevzuatı kapsamında uygulanan yaptırımlar konusunda RTÜK, Rekabet Kurumu ve Reklam Kurulu örneklerinde olduğu gibi kamuoyunun bilgilendirilmesinin sağlanması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması şarttır.

Yukarıda aktarılan konular ülkemizde tütün kontrolünün bütün gerekliliklerinin tam anlamıyla yerine getirilmesi için yapılan durum tespitleri ve tespitlere yönelik önerilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, ülkemizde kamu ve sivil toplum örgütlerinin bu amaçla birlikte mücadele etmeleri gereken konulardır. UTKP 2015-2018 Dönemi Eylem Planı'nın gecikmeli de olsa 2015 yılında açıklanmış olması olumludur. Ancak, Eylem Planı'nda yazan hedef ve planların yapılamaması, SSUK tarafından altı çizilen kimi konuların Plan'da yer almaması ülkemizde tütün kontrolünün başarıya ulaşmamasına neden olabilir. Türkiye'de her yurttaşın sağlık hakkını savunan bir düzlemden tütün kontrolünü kavrayan SSUK, saptadığı aksaklıkların giderilmesi, olumlu gelişmelerin desteklenmesi için her zaman olduğu gibi bütün bilgi birikimini ve deneyimini ortaya koyacak, Eylem Planı'nın uygulanması konusunda sorumlu kamu kurumlarının takipçisi olacaktır.

Saygılarımızla,
Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi